

רבינו הזקן מבאר בעצמו את ענין זה, בתורה מאותה תקופה (שנת תקנ"ג בערך, שבה נכתבה אגה"ק זו סי' כב), במאמר המתחיל "חכם עדיף מנביא" בס' מאמרי אדה"ז הקצרים (ע' שנה):

"חכם עדיף מנביא (ב"ב יב, א), פירוש החכם האמיתי בחכמת האמת יכול להשיג בחכמה עילאה בעולמות עליונים, עד שישגי בחכמה עילאה העתידות, אבל בהשתלשלות העולמות יכול להיות שיתהפך הדבר, כי הוא רואה הדברים בחכמה עילאה ואמת הוא שכן הדברים שם, אבל הענין ישנו גם בכל העולמות שלמטה עד שישתלשל הדבר לזה העולם השפל, ויכול להיות שלא יקויים דברי החכם מפני כמה מניעות שיתהוו בזה העולם, ואעפ"כ אמת היה במקום שראה הוא וד"ל. משא"כ בחי' נביא ניב שפתיים הוא בחינת דיבור כו', ולכן אם בא הענין בהשתלשלות עד שהגיעו לבחינת דיבור בנביא בודאי יקויים כי כבר נעשה כו'... על כן כל דברי ה' ביד הנביאים לא נפל דבר ארצה אפי' קוצו של יו"ד, אבל מה שהשיגו החכמים היה בהם שינוי אף כי הם במעלה יותר נכבדים שמשגיגים שורש הדבר למעלה, אעפ"כ לא לחכמים לחם". ע"כ.

[שורש דברים אלו במאמר אדה"ז על "חכם עדיף מנביא", נמצא ג"כ בס' חסד לאברהם לר"א המלאך בפ' בחוקותי. מאמר אדה"ז זה נמצא ג"כ בנוסח אחר במאמרים הקצרים שם ע' רפח ד"ה כי כתב אשר נכתב כו' אין להשיב.]

ומפורש כי מה שחכמי התורה התנאים כו' לא ייעצו בצרכי האדם, אינו מצד פחיתותם על הנביאים אלא אדרבא זהו מצד מעלתם (עי' ב"ב יב, א) כי הם רואים שורש הדברים באצילות ולפעמים יכולים דברים אלו להשתנות ולהיראות אחרת בעולם השפל. וזה גם קשור להדברים ב"אתהלך לאזניא" שהבאנו לעיל, ובארוכה בדרוש נחש הנחושת הנ"ל בלקו"ת, ועוד.

ישוב הקושיות על אגה"ק

ע"פ המובא מהדברים שמפרש רבינו בעצמו במאמר "חכם עדיף מנביא", יתורץ כמה קושיות על מ"ש באגה"ק סי' כב.

קושיא ראשונה: בס' "לקוטי הגהות" לתניא, מקשה ע"ז מגמרא חולין (פה, ב) ר' חייא נפל לי' כו' (שנפסד תבואת שדהו) אתא לקמי' דרבי א"ל שקול עופא כו', וכן בגמ' ב"מ (פו, א) על שר המלך דאהדר פרצופי' לאחורי' אמרו ליה לרבה מה נעביד ויעץ להם [קושיא זו בלקוטי הגהות היא כנראה מהרב הגאון הרח"א ביחאווסקי ז"ל. ועל מ"ש מגמ' חולין הנה לפי מ"ש בגליון הש"ס לרעק"א שם מירושלמי מע"ש פ"ה ה"ה י"ל שהשאלה שם הי' נוגע להלכה].

גירסא חדשה או ישנה באגה"ק

והנה לשון האגה"ק כאן סי' כב, ראיתיו מובא אצל אחד מגדולי דורנו הגה"ק מקלויזנבורג בשו"ת דברי יציב חיו"ד סקכ"א, ודן מזה שם בנוגע לענינו, אך הוא מביא לשון אגה"ק "ואיה איפוא מצאתם מנהג זה באחד מכל ספרי חכמי ישראל הראשונים והאחרונים להיות מנהג ותיקין לשאול בעצה גשמיות כדת מה לעשות בעניני העולם הגשמי".

הנה הוא אינו גורס כנדפס באגה"ק שלפנינו "להיות מנהג ותיקון" אלא גורס "להיות מנהג ותיקין", והוא לשון הש"ס מס' סופרים והשו"ע בכ"מ.

ובדקתי כעת באגה"ק דפוס ראשון ושם הוא ג"כ "מנהג ותיקין", אבל בתניא שלפנינו שסודר בעיקרו ע"פ הוראות כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב בשנת תר"ס, הלשון הוא "מנהג ותיקון", וכנראה לא קיבל אדמו"ר הרש"ב את הגירסא "מנהג ותיקין" שבדפוס הראשון. ועי' בס' השיחות תש"ו-ה'שי"ת ע' 378 דברי כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב על חילופי גירסאות בלשון סידור אדה"ז על הקפות בליל שמע"צ "מנהג ותיקין" או "מנהג ותיקון".

ובספר "מראי מקומות ליקוט פירושים ושינויי נוסחאות" על אגה"ק (להרא"ח ז"ל), וכן באגרות קודש אדה"ז (שם נדפס כל אגה"ק סי' כב בשלימותו), לא העירו כלום על שינוי גירסא זו, ולכאורה זהו שינוי גם בתוכן, ואף אם יוכח שלא נתקבל גירסא זו "מנהג ותיקין" אצל רבותינו נשיאנו, אבל צריך להעיר ע"ז ובפרט שגירסא זו היא בדפוס ראשון, וגם כי ליתא כמעט כתב-יד מאגה"ק זו חלק הנדפס.

ולפי גירסא זו, יש לתרץ קושיית הלקוטי הגהות ממה שמצינו שיש ששאלו מחכמי הגמ' עצות גשמיים, כי באגה"ק כאן רק כותב שזה לא היה "מנהג ותיקין".

אך תירוצו זה הוא רק לפי גירסת דפוס הראשון, אבל לא לפי הגירסא המקובלת ע"י רבותינו נשיאנו שרבינו הזקן כותב אשר בכלל לא הי' "מנהג ותיקון" כו'. שלפ"ז עדיין קשה קושיית הלקוטי הגהות הלא לפעמים כן נמצא בש"ס ששאלו בעצה גשמיית.

21/08/2018

צדיקים פועלים השתנות בעולם הגשמי

אמנם לפי מה שהבאנו ממ"ש רבינו במאמר "חכם עדיף מנביא", הנה קושיא מעיקרא ליתא, כי מבואר בלקו"ת ד"ה נחש הנחושת (חוקת סב, א):

"וזהו ענין נחום איש גם זו שהיה אומר גם זו לטובה מפני שהיה מתבונן באמת ששרש הרע הוא הטוב והביאו למעלה אל שרשו למקום אין ושם הי' יכול לעשות השתנות כמאמר ר' חנינא בן דוסא מי שאמר לשמן וידליק כו', וכענין נחום איש גם זו גם כל הצדיקים היו ע"ד זה רק נחום איש גם זו היה יכול לשנות המשכה מלמעלה למטה שהי' נראה באמת למטה שהוא טוב בגשמיות ולכן נק' גם זו שהוא מושג כו', אבל כל הצדיקים אפילו שהי' מחשבותם על זה הדרך היה נשאר למעלה כך כמו שהיה בתחלה בלי מושג הטוב ההוא". ע"כ [ושורש הדברים על נחום איש גם זו שהוא היה רואה הדברים במקורם, איתא ג"כ בכתר שם טוב סי' לג ועוד].

ומבואר כי יש צדיקים שעושים לפעמים השתנות גם למטה כמו שעשה נחום איש גם זו ור' חנינא בן דוסא, אבל אין זה ע"ד הרגיל בכל הצדיקים (אע"פ שגם הם "מחשבותם הוא על זה הדרך") וכמ"ש גם בד"ה חכם עדיף מנביא

ובד"ה בכל ביתי נאמן הוא, וזהו מ"ש באגה"ק סכ"ב אשר לא לחכמים לחם, כי אין ענין הצדיקים לעשות השתנות למטה.

א"כ לא קשה מידי ממה שמצאנו לפעמים באיזה מקומות שייעצו התנאים ואמוראים גם בענינים גשמיים.

[ובאמת בגמ' (ב"מ פו) שמשם מק' בלקוטי הגהות, הנה בגמ' מדבר בשר המלך שבא אצל בנ"י וניזוק והי' סכנה לבנ"י ושאלו לרבה מאי נעביד כו' ע"ש, ומדובר בדבר שהי' נוגע לכללות בנ"י, ולא כבאגה"ק שמדבר על אדם פרטי שבא לבקש לעצמו עצות גשמיות, והחילוק מובן ע"פ מ"ש במאמר "בכל ביתי נאמן הוא" ועי' ג"כ לקמן בסוף דברינו בגליון כאן. ועי' בלקו"ת תזריע כב, ג בענין מופתים שעשו התנאים שהיו על דרך קי"ס ותחה"מ כו'. והרבה מופתים שנזכרו בתנאים ואמוראים הם ג"כ בענינים שהיו נוגעים לכללות ישראל.]

צדיקים בכל דור שרואים מסוף העולם עד סופו, בעין ראה

קושיא שני': יש לשאול על אגה"ק (ולא בדקתי עדיין ע"ז במפרשי התניא), כי הנה כתב כ"ק אדמו"ר הצ"צ בס' החקירה (סה, א):

אוצר החכמה

"וכן מאשר בכל דור ודור גם אחר הנביאים השי"ת מראה אותות ומופתים בישראל כמו מתנאים ואמוראים כמבואר בגמ' ומדרשות, וגם אחריהם כידוע מהרוקח ור"י חסיד וסייעתם שהיו אנשי מופת מאד, וגם אח"כ מהאריז"ל שעליו אמרו פלאי פלאות מופתים שהיה השי"ת מראה על ידו, וכן בדורו היה הרב ב"י ז"ל שהיה לו מלאך מגיד השלוח לו, ואחריהם בדור שלפנינו הבעש"ט ז"ל אשר כמוהו לא היה מימות הראשונים פלאי פלאות ניסים היוצאים מהטבע היו נראים על ידו כאשר שמעתי מאדמו"ר נ"ע שהוא ותלמידו הה"מ נ"ע היו רואים מסוף העולם ועד סופו ממש בעין ראה והיו אומרים מה שהיו רואים כאשר היה נראה בעליל לתלמידיהם, והיינו ע"י שהיה גלוי לפניהם אור שנברא ביום ראשון שהשי"ת גנזו בתורה. הנה כל אלה המופתים האמיתיים מגלים גילוי א"ס ב"ה הבע"ג, גם מזקיני נ"ע [אדה"ז] שמענו עתידות קולע אל השערה".

ועוד שם בס' החקירה נ, א: "ורבינו המופתים שבש"ס ואפי' דורות האחרונים כמו המגיד להב"י (ונבואת הילד) דבר הפלא, והאריז"ל והבעש"ט והה"מ שראו מסוף העולם עד סופו, כאשר שמעתי מרבינו ז"ל לפני הסתלקותו שבנו ר"א [ר' אברהם המלאך] הי' בא אליו מחוואסטעו לראוונע בעש"ק וביום א' הי' נוסע לביתו והי' הה"מ מלווה אותו ע"י ראייה מביתו עד כניסתו לביתו בחוואסטעו".

ועי' עד"ז במאמרי אדה"ז על כתובים ח"א (ס"ע רנו): "ומזה יובן המעשה דבעש"ט ז"ל שהגיד לאדם א' שבא לשאול על בנו שהי' מרחוק ממנו מאות פרסאות ואמר שראה אותו ממש איך הוא עומד כעת בברעסלע והיינו ע"י שקראו לפניו בזוהר ונפתח ונתגלה האור הגנוז שם שרואים בו מסוף העולם ועד סופו".

רוה"ק וידיעת עתידות, בצדיקים מופלגים בכל דור ודור

וכן מפורש במאמרי אדה"ז הקצרים ע' קנ: **אע"פ שפסקה הנבואה נשאר עדיין רוה"ק וידיעת העתידות בצדיקים המופלגים בכל דור ודור כו' ראש אלפי ישראל שבכל דור המלמדים תורה ברבים כו'.** וע"ש שגם נביא בלי ציווי מפורש אינו יכול להגיד מעצמו אע"פ שיודע כו'.

[וכן מפורש בשער האמונה לאדהאמ"צ (מח, ב) על הרב המגיד שזכה לראות בגשמיות מסוף העולם עד סופו ולראות העתידות כו' ע"ש. ועד"ז בכ"מ בענין כח הפועל בנפעל. ועי' לקו"ת במדבר יח, ד. מאמרי אדה"ז נביאים ס"ע לו. "מאמרי אדמו"ר הצ"צ - תרי"ד" ע' כח ועוד. ועי' בהמשך תרס"ו ע' רכו בענין ראיית הבעש"ט גם דברים הרחוקים במקום ראיית הדבר ממש, שזהו ע"ד ראיית שמואל את האתונות הרחוקים ואמר ע"ז שמואל "אנכי הרואה" שראה בעיניו ממש. הלא משווה כאן ראיית הצדיק אל ראיית הנביא.

^{אוצר החכמה}

ועי' בכתר שם טוב, ובאור תורה להה"מ סי' שצט שבזמן הגלות קל יותר להשיג רוה"ק מאשר בזמן הבית ומביא שם ע"ד המשל דמלך בשדה כו', וע"ש בארוכה בציונים של הרב שוחאט. ונמצא עד"ז גם באחד ממאמרי אדה"ז ואינו זוכר כעת מקומו].

הלא מפורש שבכל דור ודור יש צדיקים בעלי מופת בעולם הגשמי, וגם רבותיו של רבינו הזקן היו רואים מסוף העולם עד סופו ממש בגשמיות העולם ע"י אור הגנוז בתורה כו' והיו אומרים מה שהיו רואים, וגם רבינו הזקן אמר עתידות כו', אם כן מדוע כתוב באגה"ק סכ"ב שאין לבוא אליו לעצות גשמיות מפני כי רק הנביא יודע עד"מ היכן נמצאים האתונות.

החכם אינו מגלה דברים שכיסה עתיק יומין

אלא כי כאשר הבאנו מהמקומות שאדה"ז מדבר בענין זה (אגה"ק סי' כב, ומאמר "חכם עדיף מנביא" ומאמר "בכל ביתי נאמן הוא"), הנה מתבאר שיש כאן ב' גדרים:

(א) החכם עדיף מנביא, רק ידיעתו עד"מ ענין האתונות וענין הלחם הוא בשרשם בשבילין דרקיע העליון, אבל בירידת הענינים בעולם הגשמי אז יכול להשתנות השפע ולהיראות באופן אחר, ועל כן "לא לחכמים לחם".

(ב) גם כאשר החכם משפיל עצמו ורואה הדברים גם בעולם הגשמי כראיית הנביא, לפעמים אין הוא יכול לגלותם כי הם דברים המכוסים (ועי' בגמ' פסחים קיט ע"פ למכסה עתיק בענין לגלות דברים שכיסה עתיק יומין).

א"כ אין כאן כל קושי, דגם באגה"ק כאן רק כותב שאין עניינו של החכם לנבא דברים בעולם הגשמי כי הוא עדיף מן הנביא, ואף כי כשהוא משפיל את עצמו וכיו"ב הוא יודע (או משנה) דברים בעולם הגשמי, אבל ברגיל אינו מגלה נבואות ודברים מכוסים שכיסה עתיק יומין, ושבעה דברים מכוסים במה האדם משתכר כו'. ואין קושיא ממה שלפעמים הצדיקים מגלים עתידות ועושים מופתים לטובת הצלת עם ישראל וכיו"ב.

עוד מאמר אדה"ז, במעלת שאלות בדברים גשמיים

יש מאמר נוסף מאדה"ז, בס' מאמרי אדה"ז עה"ת ח"א ע' נה (ד"ה זכה עזר לא זכה כנגדו), ושם מאריך בענין שורש הפרנסה לישראל בזמן הגלות, ובתוך הדברים כותב בענין שהצדיקים בכל דור ודור על ידי דביקותן בהקב"ה הם ממשיכים שפע הפרנסה לישראל ע"ד מארוז"ל כל העולם ניוון בשביל חנינא בני (ברכות יז, ב) "ועל כן נהגו שכל מר לב אפי' בגשמיות בפרנסה נוסע לחכם שבדורו להמשיך עליו שפע ורחמים רבים בתוך כלל ישראל".

[וניכר מן המאמר שם, שמנהג זה קשור דוקא לזמן עקבות הגלות שאז מתגבר השר של האומות להצר לישראל בעניני פרנסה ומכריחים את ישראל לעסוק בפרנסה במרמה ודברים שאינם אמת, ולזה צריך אז את המשכת הצדיקים שבאותו הדור שימשיכו "מאין עזרי" ע"י מצוות ומעשים טובים. מאמר זה ד"ה זכה עזר, לא רשום שנת אמירתו ע"י אדה"ז, אבל לא יפלא אם גם מאמר זה הוא מתקופת ליאזני.]

בדורותינו החכם שבדור הוא המשפיע השפעה גשמית

ולכאורה קשה במה שרבינו עצמו נקט כאן במאמר ד"ה זכה עזר, את ענין הנסיעה אל הצדיק לבקש על פרנסה, שהיא לתועלת ולמעליותא. וה"ז בסתירה למ"ש באגה"ק סי' כב זכרו ימות עולם כו' שעניני האדם היו שואלים רק לנביאים ולא לחכמים לחם.

קושיא זו כשלעצמה יש ליישב בפשטות, כי בד"ה זכה עזר כאן אינו מדבר בנתינת עצות, אלא בתפילה וברכות וכדאיתא בגמ' (ב"ב קטז) ובשו"ע יו"ד סי' שלה כל שיש לו חולה בתוך ביתו ילך אצל חכם ויבקש עליו רחמים כו', ועד"ז בתענית (כג) וזוהר אחרי דף נט שבאו לפני החכמים להתפלל על ירידת גשמים, ובגמ' ברכות (לד) על ר' חנינא בן דוסא שהתפלל על החולים ונתרפאו, ועי' ב"מ (פה) בתפילת ר' חייא ובניו, וכל ספרי חסידות הכללית מלאים בדבר זה אשר השפעות הגשמיות בעולם הוא ע"י הצדיקים. משא"כ באגה"ק סי' כב שולל על הכניסה ליחידות לבקש עצות גשמיות, ואינו שולל בקשת תפילה וברכה גם על דברים גשמיים שזה אפשר למסור לרבינו ע"י הגבאי המיוחד או צעטיל כו', עי' שם בדברי רבינו בס' אגרות קודש בהשלמת האגרת ובתקנות ליאזני כו'.

אבל בנוסף לזה, הנה לפי מה שהבאנו אין הפי' באגה"ק שהחכם אינו יודע לייעץ בענינים גשמיים, רק כמו שפירש רבינו הזקן עצמו, כי החכם לגודל מעלתו רואה את שורש הדברים ואין זה מענינו להביא הדברים לעולם הגשמי שזהו ענין הנביא, אבל לעתים בודאי גם החכם ישפיע טוב וחסד גשמי לישראל גם בעצות מרחוק כו' [אף שזהו חסד גשמי ואין זה האמת כפי שהוא בשרשו, כמו שכתוב ברשימת נפש השפילה כאן].

הצדיק פועל השתנות בגשמיות, עבור טובת ישראל

וע"פ מ"ש במאמר "בכל ביתי נאמן הוא", יש לפרש ג"כ דיוק הלשון במאמר כאן ד"ה זכה עזר: "בתוך כלל ישראל",

[וכך הי' גם מרגלא תמיד הלשון בפומא דרבינו, הן בשיחות והן באגרות קודש "בתוך כלל ישראל". ובפשטות הוא ע"פ ברכות (לא) לעולם לישתף אדם נפשי' בהדי צבורא ולומר בלשון רבים שתוליכנו לשלום כו'. אבל כאן במאמר אדה"ז, ואפשר גם בהמשך הדברים באיזה שיחות, אי"ז רגיל.]

וי"ל בדרך אפשר, כי בכל ענין פעולות הצדיק יש זהירות שלא לשנות רצונו של מקום בהנהגת העולם ושלא לגלות סוד ה' לאוהבו (כמ"ש במאמר "בכל ביתי נאמן הוא"), על כן כותב "נוסע לחכם שבדורו להמשיך עליו שפע ורחמים בתוך כלל ישראל", ולא שהוא משנה ופועל לטובה גשמית על אדם מישראל בתור אדם הפרטי.

הצדיק פועל עבור ישראל, אבל אינו פועל עבור עצמו

^{אוצר החכמה}

ועי' במ"ש בלקו"ת חוקת (ד"ה נחש הנחושת) שנחום איש גם זו שהוא "היה יכול לשנות המשכה מלמעלה למטה שהי' נראה באמת למטה שהוא טוב בגשמיות" ע"כ.

והלא על נחום איש גם זו, אמרו שם בגמ' בתענית (כא) שהיה סומא משתי עיניו גידם משתי ידיו קיטע משתי רגליו וכל גופו מלא שחין והיה מוטל בבית רעוע כו' ע"ש בגמ',

ומ"מ הוא לא עשה השתנות לעצמו ביסוריו שיהיו טוב גם למטה בגשמיות, ועשה זאת רק כשהיו צריכים לטובת ישראל לשלוח דורון לבי קיסר כו' [וע"פ האמור במאמר "בכל ביתי נאמן הוא", י"ל שהצדיק מוסר את נפשו לשנות רצון הבורא במילי שהוא טובת רבים מישראל].

ומפורש בתורת מנחם ח"א ע' 129 שמביא הגמ' בשבת (נג, ב) על אדם שנעשה לו נס דחד מ"ד ס"ל "כמה גרוע אדם זה שנשתנו לו סדרי בראשית" וגם ארז"ל שמנכין לו מזכיותיו, ומחדש בתו"מ שזה נאמר דוקא בנס הנעשה ליחיד, משא"כ בנס הנעשה לנשיא שהוא לבן של כל ישראל אין בו שום פגם והוא רק לטוב ולמעליותא ע"ש.

דברי רבינו הזקן, אל הרה"ק ר' ברוך ממעזיבוז

בענין זה יש לציין ג"כ אל אגרת רבינו משנת תק"ע (אגרות קודש אדה"ז), שכותב על הדין ודברים שהיו לו אז עם הרה"ק ר' ברוך ממעזיבוז, ובתוך הדברים שם:

"הוכחתי את ר' ברוך על פניו, למה הוא כפוי טובה, הלא השני פעמים שהייתי בפ"ב [במאסר] הי' בשביל זקנו הבעש"ט זלה"ה, והייתי יכול לומר הרי נכדו בחיים חיותו, יבוא ויתרץ כל הקושיות שהקשו עליו, ולא אמרתי מי אני שיתקדש תורת הבעש"ט על ידי.

ואח"כ שאל אותי למה אתם צריכים לכל זה, הלא יכול להמתיק הדינים בהעברת היד על המצח ועל הפנים [יל"ע בלשון האגרת שם אם טענה זו של ר"ב קאי על ישיבת רבינו במאסר שעל זה מדבר לעיל מיני', או אפשר קאי על סיבוב

רבינו בעיירות לפדיון שבויים עבור אנשי הכפרים שגורשו מבתיים שמדבר ע"ז באגרת שם לאחרי זה].

ואמרתי לו הלא יעקב אבינו בודאי הי' יודע להמתיק הדינים, ועם כל זה אמר אכפרה פניו במנחה, והאמת הוא שצריך המתקת הדינין וגם מנחה שלוחה לעשו". ע"כ.

והנה י"ל שגם הרה"ק ר"ב סבר כן שהצדיק פועל ישועות בקרב הארץ רק עבור עם ישראל, ואינו עושה פלאות עבור עצמו (כאשר הבאנו מן נחום איש גם זו שהוא לעצמו הי' מלומד ביסורים), אלא כי כאן לכו"ע גם להחולקים על רבינו הזקן הי' מדובר במאסר והצלה לא של אדם הפרטי, אלא בתור נשמה הכללית מנהיג החסידות בכל רוס' הלבנה ועוד, ורבים צריכים לו כו', ועי' באגרות קודש אדה"ז משנת תקנ"ט אודות בשורת גאולתו, ששלח אותה גם אל הרה"ק ר' ברוך (עי' אג"ק שם): כי לא עלי לבדי היה הדבר הזה, כי אם על הבעש"ט ותלמידיו ותלמידי תלמידיו כו'. ועל כן טען ר' ברוך לפני רבינו שהוא בעצמו היה צריך לפעול בדרך מופתים להצלתו מיד. [ואם קאי על גזירת רוס' בגירוש אנשי הכפרים, מובן בפשטות שמדובר בטובת כלל ישראל].

ועל זה ענה לו רבינו הלא גם "יעקב אבינו בודאי הי' יודע להמתיק הדינים" (כנחום איש גם זו ושאר תנאים כמבואר בדרוש נחש הנחושת הנ"ל, ע"ש שמפרש המשנה בר"ה (כט) אודות נחש הנחושת שכאשר מסתכלים כלפי מעלה בשורש הדינים אז הוא כנחושת שמתהפך לכמה גוונין ומתרפא האדם גם למטה, ושזה הי' מעשה נחום איש גם זו, ועי' תניא פל"א), ועם כל זה לא הסתפק יעקב רק בהמתקת הדינים בשרשם, אלא עשה גם בדרך הטבע ואמר אכפרה פניו במנחה (וכמבואר מן מאמר "בכל ביתי נאמן הוא" שע"פ מדת האמת אין הצדיק רוצה לשנות רצונו של מקום בהנהגת העולמות).

ומסיום דברי רבינו: "והאמת הוא שצריך המתקת הדינין וגם מנחה שלוחה לעשו", ניכר שרבינו מעיד על עצמו שפעולותיו לטובת עם ישראל הם בשני הדרכים, הן בהמתקת הדינים בשרשם כמעשה נחום איש גם זו, והן בהתלבשות ברצונו של מקום בהנהגת העולמות [ועי' הלשונות של רבינו באגרות על בשורת הגאולה של י"ט כסלו: הפליא והגדיל ה' לעשות בארץ כו' הפלא ופלא כו' חסדי ה' ונפלאותיו כו'].

כל זה נראה פשטות הדברים, ע"פ דברי רבינו הזקן עצמו בדרושים של נחש הנחושת וד"ה בכל ביתי נאמן הוא, וכן במאמר חכם עדיף מנביא, שהבאנו כל זה לעיל.

